

DERİN EKOLOJİ VE DERİN EKOLOJİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

(The Deep Ecology and Reflections of the Deep Ecology)

Bilge Kağan ŞAKACI¹ Merve GÜNESEN²

Derleme

Makale Geliş Tarihi: 15.11.2023

Makale Kabul Tarihi: 23.12.2023

DOI: 10.53507/akademikdusunce.1216017

ÖZ

İnsan faaliyetleri sebebiyle doğadaki ekolojik denge bozulmaktadır. Klasik çevre korumacı yaklaşımlar çevre sorunlarını gidermekte yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple çevre korumacı yaklaşıma karşılık radikal ekolojik yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Derin ekoloji ise radikal ekoloji yaklaşımlarından biridir. Öncelikle Arne Naess tarafından geliştirilen derin ekoloji düşüncesi; kirlilik, kaynakların kullanımı, nüfus gibi açılardan klasik çevre korumacı yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Derin ekoloji yaklaşımına göre çevre sorunlarına yaklaşımlar temelde sığ ve derin olarak ikiye ayrılmaktadır. Sığ ekoloji daha çok insanmerkezci çevre bakış açısına sahip olmakla nitelendirilmiştir. Derin ekoloji ise insan ve çevre arasında daha derin bağlar kurulması gerektiğini önermektedir. Çalışmanın amacı derin ekolojinin diğer çevre yaklaşımlarından farklarını ortaya koymak, eleştirilerini değerlendirmek ve Ekosofi T kavramını incelemektir. Bu kapsamda, çalışmada derin ekolojinin temel özellikleri ve ilkeleri incelenmiştir. Sığ ve derin ekoloji arasındaki farklara değinilmiş ve detaylandırılmıştır. Derin ekolojinin dayandırıldığı ekofelsefe kavramından söz edilmiş ve son olarak Arne Naess'in ekofelsefesi olan Ekosofi T'den bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ekoloji, Derin Ekoloji, Ekosofi T.*

ABSTRACT

Because of the human activities the ecological balance is disrupted. The classical environmental protectionist approaches are inadequate to solve the environmental problems. For this reason, the radical ecological approaches have emerged against environmental protectionist approaches. The deep ecology is one of the radical ecological approaches. Firstly, deep ecology that has developed by Arne Naess differs from classical environmental protectionist approaches in aspects such as pollution, the usage of sources and population. According to the deep ecology, approaches to environmental problems are basically divided in two as shallow and deep ones. The shallow ecology is mostly characterized human-based environmental perspective. On the other hand, the deep ecology suggests that deeper connections must be established between human and the nature. The purpose of the study is to reveal the differences of deep ecology from other environmental approaches, evaluate the criticisms of deep ecology and analyze the concept of Ecosophy T. In this context, the basic features and principles of deep ecology are examined in this study. The differences between shallow and deep ecology are mentioned and detailed. The concept of ecophilosophy, on which deep ecology is based, and finally, Ecosophy T that ecophilosophy of Arne Naess are mentioned.

Keywords: *Ecology, Deep Ecology, Ecosophy T.*

¹ Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ksakaci@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5230-508X.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, gunesenmerve@gmail.com, ORCID: 0009-0003-3604-4291.

Giriş

İnsan, tarih boyunca, çevresini kendisine en uygun olduğuna inandığı biçimde zamanın ve teknolojinin sunduğu olanaklar dahilinde dönüştürmüş ve dönüştürmeye devam etmektedir. Zamanla değişim ve dönüşüm çabası yalnızca ihtiyaçların karşılanması amacını aşmıştır. Hızlı nüfus artışı, sınırlı kaynaklardan en az maliyetle en fazla verimi alma isteği gibi sebeplerle çevre tahrip edilmeye başlanmıştır (Ayaz, 2014: 278). Özellikle Sanayi Devrimi'nin etkisiyle artan üretim, nüfus ve refah düzeyi; büyük savaşların yaşanması, atom bombası ve nükleer kıyamet tehlikesinin ortaya çıkışı gibi nedenler, çevreye verilen zararın daha da hızlanmasına sebep olmuştur (İmga ve Olgun, 2017: 37). Doğal dengenin bozulması ve ekolojik sorunların tüm insanlığı etkilemesiyle, bu sorunlara çözüm arayışı başlamıştır. Özellikle değerlerin sorgulanması, çevre sorunlarına farklı çözüm önerilerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Sezer, 2013: 18).

Çevre sorunlarında, çevre korumacı yaklaşım, yetersiz kalmaktadır. Çünkü çevre korumacı yaklaşımda üretim- tüketim ilişkileri sorgulanmamakta ve çevre sorunlarına mevcut sistemde çözüm üretilmeye çalışılmaktadır (Kırışık, 2013: 50). Derin ekoloji yaklaşımı ise çevre sorunlarına çözüm üretmek için, insanların çevreye yaklaşımını etkileyen değerlerin sorgulanmasını önermektedir. Radikal bir yaklaşım olan derin ekoloji, içerisinde bulunduğumuz toplumsal yapıya bir alternatif önermektedir. Bu çalışmada derin ekolojinin temel özellikleri, önerileri incelenecek ve derin ekolojiye getirilen eleştiriler değerlendirilecektir.

1. Derin Ekoloji

Çevre sorunları küresel çapta dünyamızı tehdit eder hâle gelmiştir. Bu sorunlara klasik çevre korumacı yaklaşımla çözüm bulunamadığı ve bu yüzden yüzeysel ve geçici çözümler yerine sorunun kökenine inilmesi gerektiği düşünülmektedir (Sezer, 2013: 45). Derin ekolojiye göre egemen sistemin kendisi çevre sorunlarına sebep olurken, yine sistemin içerisinde geçici çözüm yolları aramak anlamsız bir çabadır. Derin ekolojide çevre bunalımının temel sebebi olarak mevcut düzen görülmektedir. Buna göre çevresel krizden kurtulmanın yolu kişisel ve kültürel açıdan kökten değişimlerin gerçekleşmesidir (Des Jardins, 2006: 402-403). Çünkü bir bakıma kişi doğaya, doğasına yabancılaştıkça aslında kendinden uzaklaşır (Dindaroğlu, 2017: 300). Bu sebeple algının ve değerlerin değişimiyle doğayla bir bütünlük sağlanmalıdır. Derin ekoloji hareketi destekçileri bu doğrultuda, var olan anlayışı sığ bulmuş ve sistemi eleştirmişlerdir.

Ortaya çıkışı Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde gerçekleşen derin ekolojinin ilk tohumları John Muir, Aldo Leopold ve diğer Toprak Etiği kavramı hareketi destekçileri tarafından atılmıştır (Önder, 2003: 150; Ünder, 1996: 190). Toprak Etiği, ekosistemin işleyişini sağlayan her varlığın kendi içsel değeri olduğunu kabul etmektedir. Egemen değerlerin yıkılması gerektiğini ileri süren Leopold'un "bir dağ gibi düşünmek"³ deyişi, derin ekolojide etkili olmuştur. Leopold'a göre bir dağ gibi düşünüp ekolojik dengenin sağlanması gerekmektedir (Leopold, 1949: 135). Doğaya âşık olan bu kişiler, doğayı insanın zarar veren davranışlarından korumak için harekete geçmişlerdir (Şakacı, 2011: 181). Aynı zamanda bir dağcı olan Arne Naess tarafından geliştirilen derin ekoloji, radikal ekolojiler arasında kendine yer edinmiştir. Derin ekolojinin ilkeleri ise Arne Naess ve George Session tarafından şekillendirilmiştir.

Naess derin ekoloji ve kendi ekofelsefesi olan Ekosofi T'yi geliştirirken Gandhi'den, Spinoza'dan, Hristiyanlık'tan, Heidegger'den, Budizm'den Taoizm'den ve doğunun manevî geleneklerinden etkilenmiştir (Naess, 1994: 12; Önder, 2003: 123). Eleştiri aldığı noktalarından biri bu denli çeşitli felsefe ve öğretilerden etkilenmesidir. Ancak bu yönü, derin ekolojinin çoğulcu olma gayesiyle örtüşmektedir. Yine aynı şekilde derin ekoloji, etkilendiği öğretilerde yer alan her şeyin içindeki "aynı"lığı ve "öz"ün birliği konusundaki ortak paydada buluşmasıyla da uyuşmaktadır.

Derin ekoloji ve sığ ekoloji ayrımını ilk kez Naess 1972'de "The Future of Third World" (Üçüncü Dünyanın Geleceği) konferansında yapmış ve "The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movements: A Summary" (Sığ ve Derin, Uzun Menzilli Ekoloji Hareketleri: Bir Özet) (1973) makalesinde sığ ve derin ekoloji arasındaki farklılıkları ortaya koymuştur (Şakacı, 2012: 95-96). "The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects" (Derin Ekoloji Hareketi: Bazı Felsefik Görünüşleri) (1986) makalesinde ise derin ekolojinin ilkelerini belirlemiş ve açıklamıştır. Ayrıca Bill Devall, George Sessions ve Gary Synder de derin ekoloji kavramına en çok katkıda bulunan diğer düşünürlerdendir.

Derin ekolojiyle insanmerkezci, doğaya araçsal bir değer atfeden sığ ekoloji yaklaşımları eleştirilmiştir. Derin ekoloji düşüncesinde temelde her şeyin, birlik ve bütünlük içerisinde, eşit şekilde var olma hakkı bulunmaktadır. Bu sebeple her varlığın, yalnızca var olmasından doğan,

³ "Ekosistemin tüm unsurlarının birbirleriyle sıkı ilişkisini görüp takdir etmek anlamındaki 'bir dağ gibi düşünmek' ifadesi Leopold'a ait olup bu ifadeyi ilk kez *Bir Kum Yöresi* Almanca'sında kullanmıştır. Aldo Leopold'un modern çevreciliğe etkisinin ele alındığı ve 2011 yılında gösterime giren belgesel *Green Fire (Yeşil Alev)*, 'Bir Dağ gibi Düşünmek' yazısı üzerine kurgulanmıştır" (Özdağ, 2013: 244).

bir değeri vardır. Bu amaçla insanlığa görevler yüklenmiştir. Buna göre bilincin yükselmesi ve algının değişimiyle insan davranışları şekillenecek ve sonucunda doğayla yeniden bağ kurularak daha derin ilişkiler geliştirilecektir. Derin ekoloji yaklaşımı, arkasındaki bu türden bir ekobilgelik veya ekofelsefe bulundurmasıyla diğer yaklaşımlardan farklılaşmaktadır.

Bu yaklaşıma göre, ekosistemin bütünlüğünün ve canlı çeşitliğinin korunması gerekmektedir. Ekomerkezci değerler açısından, insanlar doğaya karşı ya da doğadan üstün değildir. İnsanlar doğanın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Çünkü insanların kimlik duygusuna hayvanlar, bitkiler, ekosistemler ve yeryüzünün kendisi de dahil olabilmektedir. Böylelikle insanın bilinçli olması, alet yapabilmesi ya da düşünebilmesi gibi yetiler doğa üzerinde egemenlik kurma ve denetleme gereksinimi doğurmamaktadır. Derin ekolojiye göre tüm canlı sistemleri sömürülecek, yönlendirilecek ya da korunacak kaynaklar olarak görülmemektedir. Varlıklar yalnızca araçsal düzlemde anlam kazanmamaktadır. Yani, her bir varlık kendi başına değerli bulunmaktadır (Devall, 1994b: 28).

Modern toplumlarda “ben” dışındaki herkes ve her şey “öteki” konumundadır. Bir biyobölge, bir orman ya da bir çam ağacı “nesne” olarak görülmektedir. Bu nesnelere ise insan için araç olarak kullanılacak “şey”lerdir. Öte yandan derin ekoloji açısından, “ben” daima “öteki”yle ilişkilendirilmektedir (Devall, 1994a: 44)

Derin ekoloji iyi tanımlanmış, kapsamlı, sistematik bir siyasal programa sahip değildir (Önder, 2017: 136). Ancak bu eleştirilecek bir tarafı olmaktan ziyade derin ekolojinin özgürlükçü ve çoğulcu yanını ortaya çıkarmaktadır. Burada sistematik bir değişim olmayışının sebebi, bireylerin bilinç düzeyindeki değişimle kendi ihtiyaçları doğrultusunda yeni siyasal programlar üretmesine olanak sağlamaktır. Bu durum kısaca Naess’ (1992: 131) deyişiyle; her şey siyasetle ilgilidir, ancak siyaset her şey değildir olarak özetlenebilir.

Siyasal programla ilgili olan önemli beklenti ise modern toplumlarda olduğu gibi yalnızca insanı gözetilen düzenlemeler yerine tüm ekosferin göz önünde bulundurulduğu politikaların üretilmesidir. Bunun sebebi ise derin ekolojiye göre insanın çevreyle kuşatılmış olmaktan ziyade, onun içerisinde yer almasıdır (Naess, 2005a: 56). Böylece algı değişimine vurgu yapılmaktadır.

1.1. Sığ ve Derin Ekoloji Ayrımı

Naess 1972’de “Üçüncü Dünyanın Geleceği” konferansında yaptığı derin ve sığ ekoloji ayrımında, sığ ekolojiyi insanmerkezci olarak tanımlamıştır (Ünder, 1996: 196). Bu ayrıma göre sığ ekolojide doğa cansız yapıdadır ve insan yaratılmışların arasında en üstün olan ve bu

yüzden doğayı dilediği gibi kullanabilecek güçte olmalıdır. Sığ ekolojiyle insana verilen bu güç ve insanın yarattığı bu sistem içerisinde ekolojik denge insanın çıkarı uğruna hiçe sayılmaktadır. Naess'e (1973: 95) göre sığ ekoloji temelinde refah seviyesi yüksek ülkelerdeki insanların sağlığını ve refahını önemseyen korumacı-çevreci harekettir (Önder, 2017: 118).

Naess'e (1994: 2-13) göre sığ ekolojiyi destekleyenler, insan-doğa ilişkisinin mevcut düzende onarılabileceğine inanmaktadır. Kirliliği azaltmak için teknik gelişmelerin yeterli olacağı kanısı bulunmaktadır. Temel sorunlara inme gereksinimi duymaksızın her şeyin olduğu gibi devam edeceğine inanmaktadırlar. Böylece çevre sorunlarıyla ilgilenen kurumların oluşu ya da çevre sorunlarıyla ilgili araştırmalar yapılması yeterli görülmektedir. Oysa yalnızca araştırma yapmakla ancak sorunların erteleneceği bilinmektedir. Sığ ekoloji yanlıları temel sorunlardan kaçma eğilimi gösterirken; derin ekoloji temel inanç ve varsayımlarla ilgilenmektedir.

Sığ ekolojide doğanın değeri araçsaldır. "Kaynak" kavramı insan ekseninde değerlendirilmekte ve buna göre bir paha biçilmektedir. İnsan faydasına kullanılacak özellikte olmayan varlıklar gereksiz ve tahrip edilebilir durumdadırlar. Varlığın değeri insan çıkarıyla ölçülmektedir. Örneğin tıp alanında kullanılan bir bitki değerini bulurken yalnızca güzelliğiyle öne çıkan bir çiçeğin değeri yoktur veya insana zarar veren bir sivrisineğin insanlık için değeri yoktur. Kirlenme gibi çevre sorunları ekonomik anlamda bir zarara uğratiyorsa ancak o zaman gündem hâline gelmektedir (Önder, 2003: 152). Sığ ekoloji yanlılarına göre insan için olmayan bir değer kavramından söz edilemezken; derin ekoloji bu türden bir kavramı ırkçı bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir.

Ayırıcı noktalardan bir diğeri; sığ ekolojiye göre kirlenmenin, ekonomik büyümeyi etkilediği durumda durdurulması gerektiği düşüncesidir. Ancak derin ekolojiye göre kirlenme, ekonomik büyümeden bağımsız bir şekilde, durdurulmalıdır (Yardımcı, 2006: 36). Çünkü Naess (2005f: 42)'e göre derin ekolojide kirlilik yalnızca insan sağlığıyla ilgili olarak değil; biyosferik açıdan, türlerin ve sistemlerin yaşam koşullarıyla ilgili olarak da değerlendirilmektedir.

Derin ekoloji, derin sorular sormakla başlar ve düalizm yerine birlik ve bütünlük bilinciyle hareket eder. Derin ve sığ ekoloji arasındaki temel fark "bütünsel görüş" noktasında çıkmaktadır (Önder, 2003: 156). Bütünsel görüş, yalnızca ekolojik bakış açısını değil, kişinin yaşam felsefesini, inançlarını ve kararlarını kapsamaktadır. Bir diğer deyişle kişinin hayata bakış açısının çevre sorunlarına çözüm arayışına yansımalarıdır denilebilir. Aynı zamanda

Naess'e (1994: 10) göre insanlar bir çevre içinde yaşarlar demek yanıltıcıdır, çünkü insanlar içeride olduğu kadar dışarıdadır. Bir ağacın güzelliği kendinde olduğu kadar insanların içindedir. Bir nesne, bir araç ve bir özne arasında sıkıca bir bağ vardır. Bu bağ birbirinden ayrılamayacak şekilde bütünleşmiştir.

Derin ekolojide insanmerkezcilik yerine ekomerkezcilik kavramı benimsenmiş durumdadır. Bu bakış açısıyla da bütün yaşam formlarının yaşama ve kendini gerçekleştirme hakkı gözetilerek hareket edilir ve zorunlu ihtiyaç haricinde bir canlının başka bir canlının yaşamını olumsuz etkileyecek davranışta bulunmamasına özen gösterilmektedir (Bodian, 1995: 28-29). Yaşamdaki tüm varlıkların değeri olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla sığ ekolojiden farklı olarak, dar bir perspektiften insan ve insan problemlerine odaklanmak yerine her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğu ve her bir varlığın bir değeri kadar önemli olduğu görüşü hâkimdir.

Gai⁴ hipoteziyle doğaya bir "benlik" atfedilmiş (West, 1994: 120) ve doğa kişiselleştirilerek doğayla bağ kurulması kolaylaştırılmıştır. Ekosistem içerisinde birbirine bağlılığın ve karşılıklı bağımlılık ağının hem maddi hem manevi boyutta yer almasıyla yaşamın tüm ekosistemi kapsadığı sonucuna varılmaktadır. İnsan, diğer tüm varlıklarla birlikte doğanın ayrılmaz bir parçasıdır (Kurt, 2020: 13). Yaşam, tüm ekosferi kaplamış durumdadır (Naess, 1994: 14). Bu yüzden kişi doğaya yapılan bir haksızlık karşısında aslında doğanın hakkını kendi hakkı olarak görmeli ve kendi hakkını savunur gibi doğanın hakkını savunmalıdır. Doğa insandan ayrı bir varlık değil, onun bir parçasıdır (Naess, 2005c: 521).

Bütün bunların sonucunda insanmerkezci sığ ekoloji anlayışının karşıtı şekilde "ya sen ya ben" düşüncesi yerine "yaşa ve yaşat" düşüncesi benimsenmiştir. Temelde hedef doğaya ilişkin algıda önemli bir değişim meydana getirmektir. Bu yolla modern toplumların yıkıcı etkisini ortadan kaldırmak hedeflenmektedir.

Sığ ekoloji daha çok günümüz modern toplumlarındaki yaşam biçimi ve düşüncesi olarak kabul edilebilir. Öte yandan derin ekoloji ile arzu edilen yeşil toplum ise; sosyal sorumluluğa ve karşılıklı yardımlaşmaya açık ve şiddete "hayır" diyen, gönüllü olarak sade bir yaşamın benimsendiği, özgüveni yüksek insanların bulunduğu, göç olayına pek rastlanmayan ve cemaat duygusunun hâkim olduğu, uygun bir teknolojinin benimsendiği bir toplumdur (Naess, 1994: 10). Ayrıca yeşil toplumda hiyerarşi yoktur, doğal çevreyle derin ilişkiler kurulmuştur ve bu ilişkiden hoşnutluk hâkimdir; yaşamın kutsallığı, doğaya saygı, ekolojik tarım gibi kavramlar

⁴ Gaia, bir diğer ismiyle yaşayan dünya canlımerkezci bir bakış açısını içerisinde barındırır. Adını bir Yunan tanrıçasından alan bu yaklaşıma göre, dünyadaki tüm yaşam formları -tıpkı insan vücudundaki organlar gibi- birbirine bağlı şekilde çalışır ve birbirini destekler (Akalın, 2019:56).

benimsenmiş ve yine bununla bağlantılı olarak vejetaryen beslenme tercih edilmektedir (Naess, 2005h: 105-108). Derin ekolojideki bütünsel görüş fikri yeşil toplum tanımında da karşımıza çıkmaktadır. Bütünsel görüş fikrinden yola çıkılarak yeşil toplum bencillikten, şiddetten uzak, toplumun, cemaatin, doğanın içinde ve her şeyin toplamında oluşan değerle hiyerarşinin olmadığı fikriyle donatılmıştır.

Derin ekolojinin ilkelerinin temel bir platform oluşturmasıyla, algı ve davranış değişikliğiyle ulaşılmaya hedeflenen doğayla derin bağların kurulması elbette kişisel düşünce sistemleri ya da bir tür ekobilgelik veya ekofelsefelerle desteklenmelidir. Derin ekolojinin ardındaki bu düşünce sistemi, sığ ve derin ekolojinin en temel ayrımı olma niteliğini taşımaktadır.

Tablo 1. Sığ ve Derin Ekoloji Arasındaki Farklar

	Sığ Ekoloji	Derin Ekoloji
Kirlenme	Kirlenme yalnızca ekonomiyi kötü etkiliyorsa önemlidir ve durdurulmalıdır.	Kirlenme, ekonomiden bağımsız olarak önemlidir ve önlenmelidir.
Kaynaklar	“Kaynak”, insan için faydalı kaynak anlamı taşımaktadır.	“Kaynak”, tüm yaşam için kaynaktır.
Nüfus	Gelişen toplumlardaki nüfus artışı ekoloji için tehlike oluşturmaktadır.	Dünyadaki nüfus artışı ekolojiyi tehdit etmektedir. Ancak endüstriyel ve gelişmiş ülkelerdeki toplumların davranışları daha büyük tehlike oluşturmaktadır.
Kültürel Çeşitlilik ve Uygun Teknoloji	Sanayileşmiş Batılı ülkelerin sanayileşme biçimi az gelişmiş ülkeler için bir amaç hâline getirilmiştir. Sanayileşmemiş ülkelerin kültürel farklılıkları küçümsenmektedir.	Sanayileşmemiş toplumların kültürleri korunmalıdır. Kültürel çeşitlilik, yaşam formlarının çeşitliliği kadar önemsenmelidir. İleri teknolojilerin kültürel yıkıma sebep olup olmayacağı değerlendirilmelidir.
Toprak ve Deniz Etiği	Doğal manzaraları, ekosistemleri, akarsuları ve tüm diğer doğa varlıkları parçalara ayırır. Bütün olarak görmez. Böylece kişiler veya devletler için birer mülk hâline gelir.	Yeryüzü bir bütündür ve insanlara ait değildir.
Eğitim ve Bilim	Çevre sorunlarına karşı önerilerde bulunacak daha fazla “uzman” yetiştirilmelidir. Ekonomik büyümeyle çevre sorunları da artacağından daha çok katı bilimlere öncelik verilerek daha fazla uzman yetiştirmek gerekecektir.	Uzman yetiştirmek yerine toplumun duyarlılığı artırılmalıdır. Katı bilimler yerine yerel ve küresel kültürlerin önemini vurgulayan yumuşak bilimlere geçiş yapılmalıdır.

Kaynak: Naess, 2005f: 33-56’dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

1.2. Derin Ekolojinin Temel Özellikleri

Derin ekoloji, temel soruları sormakla başlar (Naess, 1994: 10). Örneğin değer, hak, benlik gibi kavramlar sorgulanır. İnsanın ne başka bir canlıdan ne de başka bir varlıktan ayrıldığı bütünsel bir görüş hâkimdir. Modern dünyanın getirdiği yabancılaşmaya karşı (Tamkoç, 1994: 103), karşılıklı bağlılık ve bağımlılık ağı esastır (Önder, 2003: 118). Bu ilişkiler ağının içerisinde de bundan kaynaklı her varlığın kendi varoluşundan gelen bir değeri vardır (Naess, 2005e: 18) ve bu sığ ekolojide olmayan türden bir değer kavramıdır. Sığ ekolojide maddeye araçsal bir değer atfedilmekteyken derin ekolojide bunun aksine maddeye içsel değer verilmesi ön plana çıkmaktadır. Araçsal değer, kişinin istediği sonuca ulaşmasına araç olarak değer kazanmasıyla oluşur. Ancak içsel değer, bir şeyin yalnızca var olmasıyla oluşan değerdir. İçsel değer için basitçe var olmak yeterlidir (Carter, 2001: 15). İnsanmerkezci sığ ekolojilerin karşısında derin ekoloji; toprağı, dağları, denizleri bile kapsayacak şekilde ekomerkezci bir yaklaşımdır.

Karşılıklı ilişkiler ve bağlar neticesinde derin ekolojide temel birim tüm ekosfer, bütün gezegendir. Öte yandan derin ekolojinin ardında yatan ekosofilerin etkisiyle neyin yapıldığıyla birlikte nasıl yapıldığı da önem kazanmaktadır (Devall, 1994b: 21). Örneğin şiddet ve tepki konularında şiddetsiz bir tavır ve hatta doğu geleneklerinde “ahimsa⁵” olarak anılan şiddetsizlik hâli hâkimdir. Naess’e (1994: 12-14) göre derin ekoloji destekçileri katı ve mutlakçı bir düşünce biçimi yerine daha yumuşak ve ılımlı bir yaklaşım tercih etmelidir. Benimsenen Gandhi şiddetsizliği ile yapılan kötülüğe karşı iyicil bir yaklaşımla ikna etmeye yönelik hamleler gerçekleştirilmelidir ki “ahimsa” ilkesi ile kötülüğe kötülük düşüncesinden uzaklaşıp daha büyük gayelerle hareket edilmelidir. Buradaki önemli nokta kişinin hem kendine hem de başkalarına zarar veren eylemlerden ve düşüncelerden uzak durması olarak anlaşılmalıdır.

Derin ekolojinin temelde hedefi, doğaya ilişkin algıda önemli bir değişim meydana getirmek ve böylece modern toplumların yıkıcı etkisini ortadan kaldırmaktır (Şakacı, 2012: 97). Buradan yapılacak çıkarımla derin ekolojinin modern hayatla uyumlanmasının devrim yoluyla değil, bireysel algı değişimlerinin getireceği yayılım sonucu gerçekleşeceğine varılmaktadır. İçeriden dışarı doğru yayılan, kalıcı bir değişimin sağlanması; hoşgörü, devamlılık ve süreç isteyen bir döneme işaret etmektedir.

⁵ Ahimsa, Sanskrit dilinde “şiddetsizlik” anlamına gelmektedir. Yoga öğretisinde ve Budizm’de insanın hem kendisine hem de başka varlıklara zarar vermemesi düşüncesini nitelemektedir. Aynı zamanda yoganın temel basamaklarından birinci ilkesine karşılık gelmektedir (Iyengar, 2020: 31-32).

Naess'e göre derin ekolojinin temel değerleri incelendiğinde modern toplumlarda yalnızca bilimle ulaşılamayacak yüksek değerlere rastlanmaktadır. Derin ekolojide pek çok amaç için ekoloji bilimine ihtiyaç olsa da bilim sınırlı bulunduğundan en yüksek otorite olarak görülmeyip sorunların kaynağına en temel felsefi sorularla yaklaşılmalıdır. Bununla anlaşılması gereken derin ekolojinin arkasında bir yaşam biçimi, inanç, felsefe gibi alanları içeren bir yönün bulunmasıdır. Modern toplumlarda sevgi, anlayış, erdem gibi kavramları anlamlandırmak için sebepler bulmak oldukça zorken; insanlık bu kavramlardan uzaklaştıkça aslen kendinden uzaklaşmakta ve hem doğayı hem kendini tahrip ederek kendini bir çıkmazın içine hapsetmektedir. Öyleyse buradan çıkarılması gereken daha farklı ve özden gelen samimi, yüksek duygularla hareket etmenin insanın yine kendisinin ve tüm varlıkların kurtuluşu olacaktır (Des Jardins, 2006: 407-410). Değerlerin geldiği yerler çok çeşitli ve farklı noktalar olabilmektedir. Ancak farklı felsefeler ve düşünme biçimleri aynı köklere dayanabilmekte ya da aynı sonuçlara ulaşabilmektedir (Naess, 1994: 14).

Naess'e (1994: 11) göre derin ekoloji hareketinin çoğulcu yanının ortaya konduğu noktalardan biri sosyal yeşiller ve doğal yeşillerin bir araya getirilip aşırı özelliklerinin törpülenmesidir. Ona göre Almanya, Fransa ve diğer Akdeniz ülkelerinde genellikle sosyal yeşiller çoğunlukta; İngiltere, Kanada, ABD'nin kuzeybatısı gibi bölgelerde doğal yeşiller çoğunlukta. Sosyal yeşillere göre toplumdaki hiyerarşi ve tahakküm doğaya yansımaktadır ve bu durumdan vazgeçilirse çevresel problemler de kendiliğinden çözülecektir. Bu yüzden politikayla ilgilenilmelidir. Doğal yeşillere göre ise doğanın çeşitli ve güzel varlıkları arasında insana pek de gerek yoktur ve nüfusun azaltılması çevresel problemlerin giderilmesi için yeterli olacaktır. Ancak derin ekoloji düşüncesi her iki düşüncenin ortasında yer alarak dengeyi kurmaktadır.

1.3. Derin Ekolojinin İlkeleri

Naess ve Sessions üzerinde anlaşarak derin ekolojinin ilkelerini sekiz noktada toplamışlardır (Naess, 2005e: 18-20):

1. Yeryüzündeki insan ve insan dışı yaşamın iyi durumda olması ve gelişmesi kendi başına değerlidir.
2. Yaşam formlarının zenginliği ve çeşitliliği bu değer oluşmasına katkıda bulunur ve bunlar kendi başlarına da değerlidir.
3. Yaşamal ihtiyaçlar dışında, insanların bu zenginliği ve çeşitliliği azaltmaya hakkı yoktur.

4. İnsan yaşamının ve kültürlerin serpilip gelişmesi, insan nüfusunun ciddi ölçüde azalmasıyla mümkündür. İnsan dışı yaşamın gelişmesi için de daha az bir insan nüfusu gereklidir.
5. İnsanın insan olmayan dünyaya müdahalesi aşırıdır ve durum hızla kötüleşmektedir.
6. Bu yüzden politikalar değişmelidir. Değişen politikalar, temel ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapıları etkileyecektir. Bu değişikliklerin getireceği sonuç, mevcut durumdan derin bir biçimde farklı olacaktır.
7. İdeolojik değişiklik, gittikçe yükselen bir hayat standardını hedeflemekten ziyade, esas olarak hayatın niteliğini değerli kılma yönünde olacaktır. Büyüklük/irilik (bigness) yerine yücelik (greatness) arasındaki farka ilişkin engin bir bilinç oluşacaktır.
8. Yukarıda anlatılan noktalara katılanlar, gerekli olan değişiklikleri gerçekleştirmeye doğrudan veya dolaylı olarak yükümlüdürler.

Bu ilkeler derin ekoloji için bir “platform” oluşturmaktadır. Bir diğer deyişle, hareketin bir anlamda manifestosu ya da derin ekolojinin kalbi olarak tanımlanabilmektedir. Ancak Naess’e (1992: 29-32) göre ilkelerden birini ya da birkaçını reddedenler derin ekoloji yanlısı değildir; öte yandan bu ilkelerin ifade ettiklerini farklı şekillerde ifade ederek benimseyenler ise derin ekoloji taraftarı olarak sayılmaktadır. Bu ifadeyle derin ekolojinin çoğulcu yanı olduğu anlaşılmaktadır. Hatta öyle ki, farklılıklar içindeki birleştirici gücün vurgusu bulunmaktadır.

Derin ekolojinin ilkeleri her ne kadar temel bir platform oluşturmuş olsa da bu ilkeler nihaî değildir ve farklı felsefelerden veya dinlerden benzer sonuçlara ulaşılabilir. Böylelikle, sondan bir önceki ilkeler olarak adlandırılabilirler. İndirgeyici değil, bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır (Des Jardins, 2006: 406).

Öte yandan derin ekolojinin temel ilkeleri mantık aracılığıyla yalnızca ekoloji biliminden çıkarılamamaktadır. Bu noktada, kişisel bir sistem ya da kişisel bir felsefe olarak adlandırılabilir olan ekofelsefeler önem kazanmaktadır. Naess bu kişisel ekofelsefelere ekoloji ismini vermiştir. Ekosofiler kişisel değer önceliklerini, normları ve kuralları ifade etmektedir. Bu öncelikler kişiden kişiye değiştiğinden, bu yönüyle derin ekolojinin çoğulcu olduğu kanısına varılabilmektedir (Önder, 2017: 121-123). Ekosofi, bilimin ötesinde bir bilme biçimine işaret etmektedir. Bilginin kaynağı olarak bilimden daha ötede, sezgiler ve içgüdü esas alınmaktadır. Kısaca, ekosofiler uyum ve dengenin felsefesi olarak tanımlanabilir (Naess, 1973: 99; Önder, 2003: 155-157). Ekolojinin destekleyicisi olarak ekosofiler, bütüncül bir bakış açısının geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Ekosofiler kirlilik, kaynakların kullanımı gibi sorunlara cevap aramaktan öte, değer önceliklerini ifade etmektedir. Üstelik derin ekoloji insan merkezli bir kirlilik ya da kaynakların kullanımı tanımlamalarına karşı çıkmaktadır (Önder,

1996: 196-201). Kirlilik, kaynakların kullanımı, nüfus gibi problemler yalnızca insana dair tehditler değil tüm ekosfer için oluşan tehditler çerçevesinde ele alınmaktadır.

1.4. Ekosofi (Ekofelsefe)

Derin ekolojinin sekiz ilkesi nihai ilkeler olmak yerine bir zemin sağlaması amacıyla oluşturulmuş genel ilkelerdir. Bu sebeple bu ilkeler temellendirme veya gerekçelendirme bakımından birbirinden ayrılabilirler (Ünder, 1996: 201). Yani temel ilkeleri temellendirirken farklı felsefelere, dinlere, geleneklere dayanabilirler (Önder, 2003: 155). Derin ekolojinin kaynakları arasında mistisizm, inanç, din, düşünce, felsefe ve ideolojiler sayılabilmektedir (Kayran, 2019: 35-36). Örneğin, kimileri Budizm ve Taoculuk gibi Uzakdoğu kültürlerine, kimileri Hıristiyanlığa, kimileri Bahailiğe, kimileri de kişisel felsefelerine dayanarak bu ilkeleri benimseyebilmektedir. Bu bağlamda kişisel felsefeler veya sistemler ortaya çıkmaktadır. Kaynaklardaki bu denli çeşitlilik, en derin düzeyde çoğulculuğa işaret etmektedir (Naess, 1994: 14).

Naess bu kişisel ekofelsefelere “ekosofi” adını vermiştir. Kişisel ekosofiler derin ekolojinin tek felsefesi değildir. Ekosofiler genel anlamda ekolojik bir denge ve uyum felsefesi olarak kabul edilmektedir. Ekosofi, Aristoteles ya da Spinoza’nın kurduğu sistemlere benzetilmektedir (Ünder, 1996: 201). Naess’e (1973: 99) göre ekoloji, bilimsel metotları kullanan “sınırlı” bir bilimdir. Oysa ekosofiler hem normları, kuralları ve değer önceliklerini ifade etmekte hem de evrenimizdeki olguları kabul etmektedir.

Derin ekolojiye göre bilimin her şeyi çözebileceği düşüncesi oldukça sığ bir ifadedir. Bilgiye dayalı akıl yürütmek ne kadar işe yarar olsa da günümüzde pek çok şeyin bilinmediği açıkça görülmektedir. Politikacılar, büyümeye ve tüketmeye öncelik verdiğinden, aldıkları kararların olası sonuçları bilimsel olarak ortaya koyulmadığı sürece uygulamalarına devam etmektedir. Örnek vermek gerekirse petrolün denize dökülmesinin planktonlara vereceği zarar kesin olarak saptanamazsa, petrolün denize dökülmesi devam eder. Oysa Naess’e göre, böyle bir durumda canlıların zarar göreceği sezgilerimiz ve içgüdümüz sayesinde bilinmektedir (Bodian, 1997: 37-38).

Derin ekolojinin ilkeleri kısmen bilimsel araştırmalara dayansa da bu ilkeler açık ve güçlü bir biçimde “normatiftir”. Ekolojik olmaktan çok “ekofelsefi” şeklinde nitelendirilmektedir. Yani, bilimden çok felsefeyle ilgilidir. Ekosofiler yalnızca bilimsel gerçeklerle ilgilenmeyip, bazı değer önceliklerini de ifade etmektedir. Özetle; ekosofi, ekolojik uyum ve dengenin felsefesidir (Naess, 1973: 99; Önder, 2017: 123).

Sığ yaklaşımdan farklı olarak derin ekolojide çevre sorunlarına yaklaşımda dini veya felsefi görüşler eklenmektedir. Ancak bu eklenmeyle ekosofiler, dini bir anlam taşımamaktadır (Naess, 2005f: 50). Temel varsayımlarımızı, yaşam felsefelerimizi ve gündelik kararlarımızı kapsayan bütünsel görüşler olarak özetlenebilir. “Ekosofi”deki *eko (oikos)* kelimesi Yunancada “ev” anlamına gelirken (Keleş vd, 2015: 46), *sophia* kelimesi Yunancada “bilgelik” anlamı taşımaktadır. Ekosofi, ekobilgelik demektir ve Naess’e (1994:13) göre bilgelik daima pratik yaşamla ilintilidir.

2. Ekosofi T

Naess kendi ekosofisini hayatının belli dönemlerinde inzivaya çekildiği kulübenin isminden esinlenerek “Ekosofi Tvergastein” anlamına gelen “Ekosofi T” olarak adlandırmıştır (Naess, 2005g: 340). Budizm’den, Spinoza’nın felsefesinden, Gandhi şiddetsizliğinden ve doğunun manevî geleneklerinden etkilendiği bilinmektedir (Naess, 2005d: 379). Naess’e göre bazı felsefe ve dinlerde derin ekolojinin ilkelerinin dayandırılabilceği “nihaî ilke”ler bulunmaktadır. Yani, sekiz ilke temel bazı değerlerden türetilir. Böylelikle derin ekolojinin temel ilkeleri nihaî ilkeler değil, “sondan bir önceki” ilkeler olarak tanımlanabilmektedir (Ünder, 1996: 201). Nihaî ilkeler olarak adlandırılan ilkeler, diğer ilkelere kaynaklık edebilecek ancak sekiz ilkeden ulaşılamayan ilkelere dir. Bu sebeple her ekosofinin farklı nihaî ilkesi olabilir. Ekosofi T de ise nihaî ilke anlamında “kendini gerçekleştirme”, “özdeşleşme” ve “biyosferik eşitlik” ilkelerinden bahsedilebilir.

2.1. Kendini Gerçekleştirme

Kendini gerçekleştirme ilkesi doğanın geri kalan kısmıyla doğrudan bağlantıda olduğunun bilincine varılmasının ardından herkesin kendi anlamını bulma amacıyla ortaya çıkmaktadır (Yardımcı, 2006: 53). Ancak kendini gerçekleştirme eylemi gerçekleştirilirken diğer tüm varlıkların da kendi olabileceği alanın yaratılması da anlaşılmalıdır. Bir başka deyişle, kendini gerçekleştirme noktasında her canlı eşittir ve kişiler diğerlerinin hakkına saygı göstermeli ve anlayışla yaklaşmalıdırlar. Naess’e göre, insanların yaşamsal gereksinimleri haricinde dünyadaki yaşamsal zenginliği ve çeşitliliği azaltmaya hakkı yoktur (Ünder, 1996: 203). Buradaki yaşamsal gereksinimlerin tanımlaması açık uçlu bırakılmış olsa da sonsuz isteklerin minimum düzeyde tutulmasıyla endüstrileşmiş toplumların tüketim çılgınlığı ve bencilliğine karşı çıkıldığı anlaşılabilir. Derin ekolojinin temel ilkelerinde bulunduğu gibi kişiler çokluktan ziyade algı değişimi sayesinde nitelikten hoşnut olmalıdırlar.

Bu ilkeye göre tüketen-tüketilen ilişkisinden vazgeçilerek “eşit var olma” ve “kendi olma” hakkı göz önünde bulundurulmalıdır. Zorunluluklar harici birinin diğeri üzerinde hakkı

olmadığı düşünüldüğünde ise toplumsal veya yaşamsal bir hiyerarşinin olmadığı kanısına varılabilmektedir. İnsanlar doğanın hâkimi değil, onun içinde, onun bir parçasıdır. Dolayısıyla insanın doğayı mülk gibi görmesi durumundan vazgeçilmesi gerektiği savunulur (Tamkoç, 1994: 100). Aynı zamanda derin ekoloji insanın kendini doğal çevrede bir yabancı gibi görmesi değil, canlı ve cansız tüm varlıklarla eşdeğer saymasıdır (Naess, 1994: 10). Bu eşitlik hâli toplumsal hiyerarşiyi de ortadan kaldırmaktadır.

Kendini gerçekleştirme, insanların kendilerinin doğanın geri kalanıyla doğrudan bağlantı hâlinde olduğunu anlaması anlamına gelmektedir. Derin ekolojide bu kavramdaki “kendi” sözcüğü, kişinin doğal dünyayla birlikte olduğunu anlamasıyla ortaya çıkan bir anlam taşımaktadır. Bireyler, doğadan uzak ve ayrı değil, daha büyük bir “benlik” taşımaktadırlar. Buna göre insan varlıkları oluşumuz, doğamız, doğal dünyanın diğer parçalarıyla olan ilişkilerimiz tarafından belirlendiğine göre, kendini gerçekleştirme ilkesi bu teklîğin anlaşılması ve takdir edilmesi olarak kabul edilmektedir (Des Jardins, 2006: 421-424).

Naess (2005c: 519), kendini gerçekleştirme içsel potansiyeli fark etmek olarak tanımlamaktadır. Derin ekoloji bağlamında kendini gerçekleştirme, yalnızca insana özgü bir kavram değildir. İnsan ve insan olmayan tüm varlıklar için geçerli bir haktır. İnsan ve insan olmayan türlerin kendi doğal tarzına göre yaşama ve potansiyellerini ortaya çıkarmasına işaret edilmektedir (Önder, 2017: 123). Naess (1973: 96)’e göre kendini gerçekleştirmenin şartlarından biri doğadaki çeşitliliği en üst düzeye çıkarmaktır. Bir diğer deyişle, ben-merkezcilikten uzakta, her varlığın kendi olma hakkını da göz önünde bulundurarak “yaşa ve yaşat” anlayışının oluşması sağlanmalıdır (Akalin, 2009: 82). Kendini gerçekleştirme ilkesinden yola çıkılarak her alanda azamî çeşitliliğin, azamî ortak yaşamın sağlanmasıyla, doğayla ve tüm varlıklarla özdeşleşmeye ulaşılmaktadır.

Azamî çeşitlilikten anlaşılması gereken biricik olan her varlığın olabildiğince fazla olmasıdır. Çeşitlilikle kalıplar yıkılır ve her biri için yeni bir alan açılır. Azamî ortak yaşamla ise gruplaşmadan uzak, homojen bir yaşamın benimsemesi anlaşılmalıdır. Böylece kişilerin diyalogu artacağından toleransının geliştirilmesi hedeflenmektedir (Naess, 1973: 96; Naess, 2005d: 387).

2.2. Özdeşleşme

Naess kendi ekosofisini oluştururken “aynı olanı” gören aydınlanmış kişinin, yoginin bilgeliğini önermektedir. “Mahabharata Destanı”nın son kısmı olan “Bhagavad Gita”dan alıntı yaparak kendini gerçekleştirme kavramını açıklamaya çalışmıştır. Böylelikle yoga sayesinde ahenk kazanan kişi tüm varlıkların içindeki “ben”i ve “ben”deki tüm varlıkları görebilecektir.

Bu yolla kişi her yerde aynı olanın yansımalarını görecektir (Naess, 2005d: 415; Şakacı, 2011: 199).

Modern toplumlarda “ben” haricindeki herkes ve her şey “öteki”dir. Bu öteki; bir orman, bir biyobölge ya da bir çam ağacı olabilir. Dar bir çerçevede öteki olan “nesne” olarak görülür. Bu sebeple, nesnelere, insanın çıkarları uğruna dilediği gibi kullanabileceği “şey”lere dönüşmektedir. Öte yandan derin ekoloji açısından bakıldığında “ben” daima “öteki” ile ilişkilendirilmektedir (Devall, 1994a: 44).

Derin ekolojide insanlar doğal çevreden ayrı olarak düşünülmediği gibi, bu doğal ortamda var olan hiçbir şey birbirinden bağımsız değildir. Her şeyin arasında olan bu bağ, dünya üzerinde birbiriyle ilintili ve birbirine bağımlı ilişkiler ağı olarak görülmektedir. Derin ekolojide bütün canlı varlıklar zaten doğuşundan değerlidir ancak her varlık bahsi geçen yaşam ağının tek bir ipliği sayılmaktadır. Bu parçalar birbirinden yalıtılmış değildir. Her biri farklı değer taşısa da toplam her zaman daha anlamlı ve değerli kabul edilmektedir (Capra, 1994: 36-38).

Derin ekolojiye göre kişiler, varlıklar arasındaki ilişkiler ağını gördüğünde, hayvanların, dağların, nehirlerin ve onların varlığının anlamını fark edecek ve onlarla arasında “özdeşlik” duygusu hissedecektir. Burada bahsedilen benlik Sanskrit dilindeki “atman”ı işaret etmektedir. Atman, mutlak varoluş yolunun açılması ve egonun kurduğu tel örgünün ötesine geçme hâli şeklinde yorumlanabilir (Devall, 1994a: 46).

Özdeşleşme ilkesi birlik ve bütünlük bilincine ulaşır başkalarında kendisiyle aynı olanı görebilme yetisine işaret etmektedir. Kişi diğerleriyle aynı yerden geldiğine inandığı özü gördüğünde, karşısındakiyle özdeşleşme hâline geçer. Benliğin büyüyüp gelişmesiyle farklı sanılana yabancılaşma azalır (Ünder, 1996: 204). Bu yolla bir başka varlığın başına geleni kişi kendi başına gelmiş gibi algılayacağından onu savunmaya geçmekte gecikmeyecektir. Özdeşleşme hâli kişinin bir başka varlıkla bütünleşip neredeyse onun bir parçası hâlini alması anlamına gelmektedir. Çünkü insan bir çevrenin içinde yalnızca yaşamayıp onunla bağ kurmakta ve onunla var olmayı deneyimlemektedir. Hatta bu bağ neredeyse onun niteliklerinden birini tanımlamaya yetecek kadar kuvvetli olmaktadır. Böylece tıpkı içeride yaşanan bir değişimin dışarıyı etkileyeceği gibi, dışarıda yaşanan bir değişim de kişinin içinde bir değişim yaratacaktır.

2.3. Biyosferik Eşitlik

Biyosferik eşitlik ilkesi bütün yaşam formlarının içsel ve doğal bir değere sahip olmasına ve kendini gerçekleştirme düzeyinde bir eşitliğe işaret etmektedir (Naess, 2005b: 67). Bütün

organizmaların ve varlıkların, aynı zamanda birbirine bağlı bir bütünün üyeleri olmalarıyla eşit içsel değere sahip oldukları düşüncesi “biyosferik eşitliği” tanımlamaktadır (Des Jardins, 2006: 421). Bu sayede diğer canlılar ile insan arasındaki hiyerarşik ilişki ortadan kalkmaktadır. Böylece insanlar ve diğer varlıklar arasında ahlakî bir ilişkinin önü açılacak ve insan davranışları buna göre şekillenecektir. Ancak her canlı içsel ve eşit değere sahip olsa da çıkar çatışması gibi durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir durumda “yaşamsallık” ve “yakınlık” kuralları geçerli olmaktadır. Yaşamsallık, daha büyük yaşamsal çıkarın daha küçüğe oranla daha öncelikli olmasını nitelerken; yakınlık kuralı, daha yakın olanın (zaman, mekân, kültür, tür gibi) daha uzak olana yeğlenmesini ifade etmektedir. Bir diğer deyişle kişinin görebildiği, kurtarılması daha kolay olanın öncelikli olduğu anlaşılmalıdır (Şakacı, 2011: 239).

Ekosofi T her ne kadar derin ekoloji hareketini ortaya koyan Naess tarafından geliştirilmiş olsa da derin ekoloji hareketinin temeli değildir. Ekosofi T’nin kişisel bir felsefeden farkı yoktur. Dolayısıyla yorumlanması, içeriğindeki farklı kavramların daha öne çıkarılması gibi farklılıkların olması kişiye göre değişmektedir. Ekosofi T yerine farklı felsefeler, farklı inançlar, düşünce biçimleri ya da kişinin kendi oluşturduğu temeller de derin ekolojinin dayanakları olabilmektedir.

Sonuç

Çevre, insan etkinlikleri sebebiyle sürekli olarak değişim içerisindedir. Zamanın ve teknolojinin sunduğu imkanlar sebebiyle çevre üzerindeki insan etkisi giderek artmaktadır. Ancak bu durum insanlığın sorunlu bakış açısı nedeniyle aşırılaşmıştır ve çevre gereğinden fazla müdahaleyle karşı karşıyadır. Nüfusun fazlalığı, kaynakların sınırlılığı ve insanlığın çevreye olan sorumluluğunun reddiyle birlikte çevre sorunları baş göstermektedir. Doğal dengenin bozulması ve etkisinin tüm dünyada görülmesiyle çevre sorunları, çevre krizine dönüşmüştür. Böylece çevre krizinin aşılması için farklı çözüm önerileri ortaya çıkmıştır.

Klasik çevre korumacılığın sunduğu öneriler radikal ekoloji destekçileri tarafından yetersiz bulunmaktadır. Radikal ekoloji akımlarına göre var olan sistem içerisinde çözüm aramak anlamsızdır. Derin ekoloji de radikal ekoloji akımlarından biridir. Derin ekolojiye göre çevre sorunlarına çözüm bulmak için öncelikle değerlerin sorgulanması gerekmektedir. Buna göre insan ve doğa ilişkisi yeniden yapılandırılmalıdır. İnsan ve doğa arasında kurulacak olan yeni bağlar sayesinde çevre sorunlarının en aza inmesi mümkün olacaktır. Naess’e göre derin ekolojinin temel sekiz ilkesini kabul eden herkes derin ekoloji destekçisi sayılacaktır. Ancak

belirlenen sekiz ilke bir platform sağlamak amacıyla oluşturulmuştur ve kişisel felsefeler olan ekosofilerle desteklenmelidir.

Derin ekoloji bazı açılardan eleştirilmiştir. Yöneltilen eleştirilerden biri, insanların sade bir yaşama razı gelmeyecekleri düşüncesidir. Buna göre; derin ekoloji insanlara tüketim alışkanlıklarında değişikliğe gitmeyi ve sade bir yaşamı tercih etmelerini önermektedir. Ancak insanların çoğu lüksten feragat etmeyecektir (Gökdayı, 1997: 178). Bu eleştiride unutulmuş nokta, doğal dengedeki aşırı bozulma sonucu insanların zaten alışkanlıklarında değişikliğe gitmesinin zorunlu olacaktır. Örneğin su miktarındaki bir azalma, insan yaşamını doğrudan ve derinden etkileyecektir. Bu sebeple derin ekoloji tahribat zorunlu kılmadan önce sade ve nitelikli bir yaşamı tavsiye etmektedir.

Murray Bookchin (1999: 22-25)'e göre ise ekolojik çöküşte bireylerin tüketimine dikkat çekilerek toplumsal bozukluktan kaynaklanan sorunlar göz ardı edilmektedir. Ona göre, çevre sorunlarının sebebi bir tür olarak insanlar sorumlu tutulduğunda, tüm insanlığın eşit derecede tahribata sebep olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki doğayı milyarlarca insandan daha fazla tahrip eden silahları kullanan devletler veya üretimi doğayı yok etme pahasına gerçekleştiren şirketlerdir. Bookchin aynı zamanda derin ekolojinin eklektik bir yapıda olmasını eleştirmektedir. Ona göre derin ekoloji; Budizm, Taoçuluk, Hristiyanlık, Heideggerci felsefe, Spinoza felsefesi gibi pek çok düşüncenin bir tür karışımından ibarettir. Bu türden bir karışım derin ekolojiyi tinselliğe yaklaştırmakta toplum yapısıyla ilgilenmekten uzaklaştırmaktadır. Oysa Naess her şeyin içinde aynılığı gören kişinin bilgeliğini önermiş ve kişisel felsefeler konusunda özgür bırakmış olduğundan bu türden bir kaynak çeşitliliğine rastlamak son derece olasıdır.

Mary Mellor (1993: 114-122)'a göre derin ekolojide doğa bütünüyle “doğal” olarak varsayılmaktadır. Öte yandan doğa kendisini bizzat seslendiremeyeceğine göre, doğanın mesajı toplumsal bağlamda şekillenen bir mesajdır. Bir diğer deyişle, insanın doğanın bir parçası olduğu gibi, doğa da insanlığın bir parçasıdır. Doğanın tarihsel ve toplumsal bağlamından soyutlanıp ona bir “ses” atamak, toplumsal sorunların üzerini örtmeye benzer. Mellor bundan başka, derin ekolojiyi Malthusçu bir zihniyete sahip olmasıyla eleştirmiştir. Derin ekolojide nüfus, bir sorun olarak görülmektedir. Ancak asıl sorun tüketimin fazlalığıdır. Kuzey ile Güney arasında tüketim bakımından ciddi bir dengesizlik söz konusudur. Kuzeydeki insanlar Güneydekilere göre 40 kat fazla kaynak tüketmektedir. Derin ekoloji ise çevre sorunlarına nüfus fazlalığını sebep göstererek sorunun temelindeki eşitsizlik üzerinde durmamaktadır.

Mellor, bu eleştirisinde derin ekolojinin ardındaki sade yaşam tavsiyesini dikkate almamıştır. Çünkü derin ekolojide nicelik yerine nitelikli sade yaşam önerilmektedir. Derin ekoloji hem nüfus fazlalığına hem de tüketim alışkanlıklarına dikkat çekmektedir. Doğanın sesi olma konusundaki eleştirisinde ise tıpkı bebeklerin sesi olmamasına rağmen hak tanınması ya da hayvan hakları için insanların harekete geçmesi göz ardı edilmiştir. Elbette doğa kendi hakkını savunamayacaktır. Ancak insanlar doğa ve onunla bağlantılı olan kendileri için, doğanın sesi olmalıdır.

Sonuç olarak; bütünsel bir görüş çerçevesi sunan derin ekoloji, çevre yaklaşımları arasında bir alternatif oluşturmuştur. İlkelerinin günümüz toplumlarında uygulanması ne denli zor olsa da önemli olan çevreye ve çevre sorunlarına yeni bir bakış açısı kazandırmış olmasıdır. Derin ekoloji yaklaşımının benimsenmesinin toplumlarda bir tür devrimle gerçekleşmeyeceği düşünülmektedir. Ancak, çevreyle kurulabilecek olan bağlar sayesinde kişilerin “benlik” duygusu ve tanımı değişebilir. Böylelikle çevreye olan bakış açısının değişimi, çevre sorunlarına üretilecek olan çözümleri de beraberinde değiştirebilir.

Kaynakça

- Akalın, M. (2019). *Çevre Etiği: Çevreye Felsefi Yönelimler*. Adıyaman: İksad Yayınevi.
- Bodian, S. (1995). Simple in Means, Rich in Ends: An Interview With Arne Naess. G. Session *Deep Ecology for the Twenty-First Century* (ss. 26-36). Boston&London: Shambala.
- Bodian, S. (1997). Arne Naess ile Bir Söyleşi: Sade Yaşama Ulaşan Doyurucu Yollar veya Sade Fakat Doyurucu Bir Yaşam. *Ağaçkakan*, 35-38.
- Bookchin, M. (1999). *Toplumu Yeniden Kurmak*. (K. Şahin, Çev). İstanbul: Metis.
- Capra, F. (1994). Sistem Açısından Analiz. G. Tamkoç (Ed.). *Derin Ekoloji* (ss. 35-42). İzmir: Ege Yayıncılık.
- Carter, N. (2001). *The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy*. Cambridge University Press.
- Des Jardins, J. R. (2006). *Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş*. (R. Keleş, Çev). Ankara: İmge Kitabevi.
- Devall, B. (1994a). Ekolojik Benliğimiz. G. Tamkoç (Ed). *Derin Ekoloji* (ss. 43-56). İzmir: Ege Yayıncılık.
- Devall, B. (1994b). Ekoloji Politikası. G. Tamkoç (Ed). *Derin Ekoloji* (ss. 17-24). İzmir: Ege Yayıncılık.
- Dindaroğlu, T. (2017). Doğa-İnsan Etkileşiminde Yabancılaşma ve Paraekolojik Yaklaşım. *IV. Ulusal Ormanlık Kongresi*, 2(1), 299-310, Antalya.
- Gökdayı, İ. (1997). *Çevrenin Geleceği: Yaklaşımlar ve Politikalar*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı.
- Iyengar, B. K. (2020). *Yogaya Işık* (Cilt 3). Omega.
- Kayran, S. (2019). İnsan ve Çevre Bağlamında Derin Ekoloji Yaklaşımına Felsefi Bir Sorgulama. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. (2015). *Çevre Politikası*. İstanbul: İmge Yayınevi.

- Kurt, M. (2020). Ekolojik Bir Toplumun İmkânı Üzerine Düşünmek: Derin Ekoloji ve Toplumsal Ekoloji. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Leopold, A. (1949). *Bir Kum Yöresi Almanacağı*. (U. Özdağ, Çev.) Oxford: Oxford University Press.
- Mellor, M. (1993). *Sınırları Yıkarak: Feminist, Yeşil Bir Sosyalizme Doğru*. (O. Akınhay, Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Naess, A. (1973). The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, (16), 95-100.
- Naess, A. (1992). *Ecology, Community, and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*. Cambridge University Press.
- Naess, A. (1994). Derin Ekolojinin Temelleri. G. Tamkoç (Ed). *Derin Ekoloji* (ss. 9-16). İzmir: Ege Yayıncılık.
- Naess, A. (2005a). Culture and Environment. *The Trumpeteer*, 21(1), 53-58.
- Naess, A. (2005b). Equality, Sameness, and Rights. H. Glasser ve A. Drengson (Ed). *The Selected Works of Arne Naess* (ss. 67-70). Dordrecht: Springer.
- Naess, A. (2005c). Self- Realization: An Ecological Approach to Being in the World. H. Glasser ve A. Drengson (Ed). *The Selected Works of Arne Naess* (ss. 515-530). Dordrecht: Springer.
- Naess, A. (2005d). Spinoza and Gandhi as Inspiration for Deep Ecology. H. Glasser ve A. Drengson (Ed). *The Selected Works of Arne Naess* (ss. 379-446). Dordrecht: Springer.
- Naess, A. (2005e). The Basics of Deep Ecology. H. Glasser ve A. Drengson (Ed). *The Selected Works of Arne Naess* (ss. 13-20). Dordrecht: Springer.
- Naess, A. (2005f). The Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects. H. Glasser ve A. Drengson (Ed). *The Selected Works of Arne Naess: Deep Ecology of Wisdom* (ss. 33-56). Dordrecht: Springer.
- Naess, A. (2005g). The Significance of Place. At Home in the Mountains. H. Glasser ve A. Drengson (Ed). *The Selected Works of Arne Naess: Deep Ecology of Wisdom* (ss. 337-378). Dordrecht: Springer.
- Naess, A. (2005h). Deep Ecology and Lifestyle. H. Glasser ve A. Drengson (Ed). *The Selected Works of Arne Naess: Deep Ecology of Wisdom* (ss. 105-108). Dordrecht: Springer.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Ankara: Odak.
- Önder, T. (2017). "Derin Ekoloji" Üzerine. H. O. Orçun İmga (Ed). *Yeşil ve Siyaset* (ss. 117- 148). Ankara: Liberte.
- Özdağ, U. (2013). Türkçe Baskı İçin Çevirmenin Notları. A. Leopold (Ed). *Bir Kum Yöresi Almanacağı* (U. Özdağ, Çev), (ss. 237-249). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Sezer, Ö. (2013). Çevre Korumacılıktan Radikal Ekolojiye. F. Kırışık ve Ö. Sezer (Ed), *Siyasal Ekoloji* (ss. 17-48). Ankara: Otorite Yayınları.
- Şakacı, B. K. (2011). İnsanmerkezcilik ve Çevremerkezcilik Ekseninde Derin Ekoloji Yaklaşımının Çözümlemesi ve Eleştirisi. (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Şakacı, B. K. (2012). Derin Ekolojinin Derinlikleri. O. İmga ve H. Olgun (Ed), *Yeşil ve Siyaset, Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar* (ss. 95-121). Lotus Yayınevi: Ankara.
- Tamkoç, G. (1994). Derin Ekolojinin Temel Çizgileri. G. Tamkoç (Ed), *Derin Ekoloji* (ss. 93-105). İzmir: Ege Yayıncılık.
- Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi Etik ve Metafizik Görüşler*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- West, R. E. (1994). Yeranamız Gaia. G. Tamkoç (Ed), *Derin Ekoloji* (ss. 113-120). İzmir: Ege Yayıncılık.
- Yardımcı, S. (2006). İnsan-Doğa İlişkisi Ekseninde Derin Ekoloji ve Toplumsal Ekoloji. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Bilge Kağan Şakacı %50, Merve Günesen %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmanın yazılmasında katkıda bulunan Arş. Gör. Selçuk Özkaya'ya teşekkürlerimi sunarım.

Etik Onay: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Bilge Kağan Şakacı %50, Merve Günesen %50.

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: No support was received for the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.